

5.1.7. ბიზნესგაჩემო და საინვესტიციო კლიმატი

ბიზნესსა და ინვესტიციებთან დაკავშირებულ საქმიანობაში პოპულარობა მოიპოვა ორმა ცნებამ, ესენია: **ბიზნესგაჩემო** და ე.წ. **საინვესტიციო კლიმატი**. როგორც სათაურიდან ჩანს, პირველი ეხება მოქმედი სამეწაქმეო საქმიანობის პირობებს, ხოლო მეორე – კაპიტალდაბანდებას სამომავლო სამეწაქმეო საქმიანობისათვის. ორივე ცნება უკავშირდება ბიზნესის წარმოების გარემოს და მასში მოიხრება ყველა ის გარე და შიდა ფაქტორი, რომლებიც ზეგავლენას ახდენს მენარმეობაზე. ბუნებრივია, გარემოს აქვს გეოგრაფიული განზომილება და იგი წარმოდგენილია კონკრეტულ ტერიტორიაზე მრავალფეროვანი ეკონომიკური, სოციალური, პოლიტიკური, ბუნებრივი, ტექნოლოგიური და სხვა კატეგორიის ფაქტორების ერთობლიობით.

ბიზნესგაჩემოს ფაქტორებში განსაკუთრებულ ყურადღებას იმსახურებს:

- ქვეყნის რეგულირება ბიზნესის დაწყებასთან დაკავშირებით (ხშირად მოიხსენიება როგორც „ბაზარზე შესვლის ბარიერები“);
- ბიზნესის ფუნქციონირების უსაფრთხოება – მაგალითად, რისკები, რომლებიც უკავშირდება *ექსპროპრიაციას* (კერძო საკუთრებიდან სახელმწიფო მფლობელობაში გადაცემის პოლიტიკა და პრაქტიკა) და *ნაციონალიზაციას* (მასშტაბური ექსპროპრიაცია);
- სახელმწიფოს კეთილგანწყობა კერძო საკუთრების მიმართ (შესაბამისი რეგულაციები);
- გადასახადები და სამეწარმეო საქმიანობასთან დაკავშირებული პროცედურები;
- ბიზნესიდან გასვლის პირობები და სხვ.

ბიზნესგარემოს სისტემატიურად აფასებენ ავტორიტეტული საერთაშორისო ორგანიზაციები მათივე შემუშავებული მეთოდით, მათ შორისაა: ბიზნესის გახსნის პროცედურები, მშენებლობაზე ლიცენზიებისა და ნებართვების მოპოვება, კრედიტის აღების პირობები, მცირე ინვესტორთა ინტერესების დაცვა, გადასახადები, კონტრაქტის შესრულების პრაქტიკა, წარმოქმნილი პრობლემების რეგულაციები და სხვ. (Economy Rankings, 2018). რეგიონულ ჭრილში ყველაზე ხელსაყრელი პირობები აქვს ევროპის ეკონომიკური თანამშრომლობისა და განვითარების ორგანიზაციის (OECD) წევრ ქვეყ-

ნებს, ხოლო ყველაზე რთულ რეგიონს წარმოადგენს სუბსაჰარა.

აღსანიშნავია, რომ საქართველო ამ მაჩვენებლით მოწინავე პოზიციებს იკავებს. კერძოდ, 2018 წელს 190 ქვეყანას შორის მას ეჭირა მე-9 ადგილი და დანინაურდა 2017 წლის მე-16 პოზიციიდან (Doing Business, 2018; Doing Business, 2017), ხოლო 2019 წელს მე-7 ადგილზე გადმოინაცვლა (Georgia Renks 7th, 2019).

საინვესტიციო კლიმატში იგულისხმება ის პირობები, რომლებიც გავლენას ახდენს ზოგადად ინვესტიციაზე ქვეყნის ფარგლებში, მათ შორის უცხოურ ინვესტიციებზე. ეს პირობები მნიშვნელოვნად მოიცავს ბიზნესის გარემოს შეფასებისას გათვალისწინებულ ფაქტორებს. ამასთან, მეტი ყურადღება ექცევა იმ კომპონენტებს, რომლებიც ზეგავლენას ახდენენ კაპიტალის დაბანდებასა და ბიზნესის წარმოების სტაბილურობაზე *პეისპექტივაში*. ამ თვალსაზრისით ტიპური ინდიკატორებია:

- ეროვნული უსაფრთხოება;
- ქვეყანაში მმართველი ძალების სტაბილურობა და ზოგადი პოლიტიკური სტაბილურობა;
- მთავრობის ანგარიშვალდებულების მდგომარეობა და ქმედებების გამჭვირვალობა;
- სახელმწიფო რეგულირება, მათ შორის ინვესტიციების ჩადების პირობები, მოსალოდნელი მოგების ქვეყნიდან გატანის პირობები;
- საკუთრების უფლების დაცვა, მათ შორის საკანონმდებლო რეგულირების პრაქტიკაში;
- დაცულობა, უცხოელი ინვესტორების ინტერესების დაცვა, მათ შორის კონფლიქტურ ვითარებაში, ექსპროპრიაციისა და ნაციონალიზაციის პრაქტიკა;
- ინფრასტრუქტურა;
- კრიმინალური ვითარება და კანონის უზენაესობა (ეხება კორუფციის საკითხებს);
- შრომითი რესურსები;
- სიღარიბის დონე (ზოგჯერ გამოიყენება ტერმინი სიღატაკის დონე);
- მაკროეკონომიკური სტაბილურობა, მათ შორის: ინფლაციური პროცესები, გაცვლითი კურსის მერყეობა, ქვეყნის მონეტარული პოლიტიკა და სხვ.

ბოლო ათწლეულებში სულ უფრო ფართოვდება ქვეყნებს შორის ურთიერთინვესტირების დაცვისა და წესების უნიფიცირების ორმხრივი ხელშეკრულებების გაფორმება. შეთანხმების საკითხი, როგორც წესი, არის **რჩეული დაბეგვის** აცილება.¹

¹ ორმაგი დაბეგვრის თავიდან აცილების ხელშეკრულება ეხება იმ კომპანიებს, რომლებიც მოქმედებენ ხელშეკრულების მონაწილე ორივე ქვეყანაში. ამ შემთხვევაში კომპანია იბეგრება ერთი ქვეყნის გადასახადებით (ე.წ. კომპანიის გადასახადების რეზიდენტ ქვეყანაში) და თავისუფლდება გადასახადებიდან მეორე ქვეყანაში.

არსებობს ე.წ. უპირატესი ხელშეწყობის მინიჭების სტატუსი, რომლის თანახმადაც პრაქტიკულად ხდება საინვესტიციო პირობების უნიფიცირება ქვეყნების შორის.

მაგალითისათვის აღვნიშნავთ, რომ საქართველოს ხელმოწერილი აქვს ამ ტიპის ხელშეკრულება 30-ზე მეტ ქვეყანასთან (Rijvade, 2015, 186) და რამდენიმე ათეული ხელშეკრულება არის განხილვისა და საბოლოო გაფორმების პროცესში (ნადირაძე, 2013). საქართველო, ევროკავშირთან *ღმბა და ყოველმომცვერი თავისუფალი სავაჭრო სივრცის* (DCFTA) შესახებ შეთანხმების ფარგლებში, ვალდებულია, დაიცვას მოგებისა და კაპიტალის თავისუფალი გადაადგილება (DCFTA, თავი 7), (ევროკავშირთან..., 2018).

უცხოური ინვესტიციების მოზიდვისა და სტიმულირების კუთხით განსაკუთრებულ ყურადღებას იმსახურებს **თავისუფალი ეკონომიკური ზონების** ფორმირება, სადაც ინვესტორებს ეძლევათ მთელი რიგი საგადასახადო და პროცედურული შეღავათებისა. თავისუფალი ეკონომიკური ზონა შეიძლება დაკონკრეტებული იყოს გარკვეული მიმართულებით, მაგალითად: თავისუფალი სავაჭრო ზონა, თავისუფალი უბანური ზონა, თავისუფალი პოჩები და სხვა. მაგალითად, საქართველოში არსებობს 10-ზე მეტი სპეციალიზებული თავისუფალი ეკონომიკური ზონა. რამდენიმე ე.წ. თავისუფალი ინდუსტრიული ზონა არის თბილისისა და ქუთაისში, ფოთში და ყულევში. ამ ზონებში ანგარიშსწორება ხორციელდება ნებისმიერი ვალუტით, ცალკეულ საქმიანობაზე დასაშვებია ლიცენზიის/ნებართვის აღების ვალდებულებისაგან გათავისუფლება ან პროცედურის გამარტივება, ზონის სანარმოები თავისუფლებიან მოგების, იმპორტის სააქციო და ქონების გადასახადებისგან (Free Zones, 2018; აბსანძე, 2017; Hualing Group, თბილისის თავისუფალი ზონა).

თავისუფალი გუჩისგური ზონები ფუნქციონირებს ქობულეთში, ანაკლიასა და განმუხურში. ამ ადგილებში მაღალი და საშუალო კლასის სასტუმროების ინვესტორები, რომლებიც ჩადებენ 1 მილიონ ლარზე მეტ თანხას, 15 წლის განმავლობაში აღარ იხდიან ქონებისა და მოგების გადასახადს. მიწის ნაკვეთი გადაეცემათ სიმბოლურ ფასად – 1 ლარად. ამას გარდა, სახელმწიფო უზრუნველყოფს შესაბამისი ინფრასტრუქტურის (გზების, წყლის, წყალარინების, ელექტროენერგიის მიწოდების) მოწყობას, ამ სასტუმროებისათვის განსაკუთრებული მნიშვნელობის ობიექტის სტატუსის მინიჭებას და მშენებლობის ნებართვის გამარტივებული ნესით გაცემას (საქართველოს კანონი თავისუფალი ტურისტული..., 2015).

თავისუფალი საინფორმაციო ტექნოლოგიური (იგივე ვიჩტუალური) ზონა დაარსდა თბილისში. რეგულაციების თანახმად, ამ ზონაში არ იბეგრება ადგილზე შექმნილი საინფორმაციო ტექნოლოგიები და პროგრამული უზრუნველყოფის პროდუქცია, სანარმოები გათავისუფლებულია ყოველგვარი

სპეციალური რეგულაციებისაგან, მათ შორის ლიცენზიებისა და ნებართვების აღების ვალდებულებისაგან (საქართველოს კანონი საინფორმაციო ტექნოლოგიური..., 2012).

მხედველობაშია მისაღები ის გარემოებაც, რომ ასეთ ზონებს ნაკლები საჩვენებელი მოაქვთ ქვეყნის ცენტრალური ბიუჯეტისათვის და დადებითი ეფექტი, ძირითადად, ვლინდება ლოკალურ დონეზე, მეტწილად ადგილობრივი მოსახლეობის დასაქმებაში. ექსპერტები ასევე აღნიშნავენ რისკებს, რომლებიც ახლავს თავისუფალი ეკონომიკური ზონების განვითარებას:

- თავისუფალი ეკონომიკური ზონა, ერთი მხრივ, ხელს უწყობს საინვესტიციო პროცესების გააქტიურებას, მაგრამ, მეორე მხრივ, საშეღავათო სისტემის არსებობის პირობებში, ადგილობრივი და უცხოელი ინვესტორებისთვის ქვეყანაში პრიორიტეტული ხდება თავისუფალი ეკონომიკური ზონა;
- თავისუფალი ეკონომიკური ზონის შექმნის შემდეგ აღნიშნული ტერიტორია რჩება ქვეყნის ეკონომიკური კონტროლის გარეთ და სახელმწიფო და ადგილობრივ ბიუჯეტს უმცირდება შემოსავალი; ასევე, არსებობს არალეგალური საქმიანობის, ფულის გათეთრებისა და კორუფციული გარიგებების წარმოების მაღალი ალბათობა (Hualing Group, 2015).

უცხოური ინვესტიციების დაბანდებას განვითარებად ქვეყნებში ხელს უწყობს მთელი რიგი საერთაშორისო საფინანსო ინსტიტუტებისა, როგორებიცაა მსოფლიო ბანკის ჯგუფში (WB group) შემავალი ორგანიზაციები. ისინი აქტიურად მოქმედებენ საქართველოშიც, მაგალითად: ევროპის ჰეკონსტრუქციისა და განვითარების ბანკმა (European Bank for Reconstruction and Development (EBRD) განახორციელა 198 პროექტი. მათი დაფინანსების საერთო მოცულობამ შეადგინა 3.630 მილიარდი ევრო, აქედან 77% კერძო სექტორში. ძირითადი მიმართულებებია: ენერგეტიკა, საფინანსო ინსტიტუტები, მრეწველობა, ინფრასტრუქტურა. ოკეანისგაღმა ქვეყნებში კეხდო ინვესტიციების კოჰპოზიციამ აშშ-ში (Overseas Private Investment Corporation (OPIC), 2011 წლიდან ინვესტიციები ჩადო ჯანდაცვის სფეროში, კვების პროდუქტების სადისტრიბუციო და ღვინის წარმოების კომპანიებში, სასტუმროების, რესტორნების და სასწავლო დაწესებულებების მშენებლობა-განახლებაში; დააზღვია ევრაზიის სავაჭრო ფონდის მიერ შენობის შეძენა (Active OPIC Projects, 2018). აზიის ინფრასტრუქტურისა და ინვესტიციების ბანკმა (Asian Infrastructure Investment Bank (AIIB) 2017 წელს საქართველოს გამოუყო 114 მილიონი დოლარის სესხი ბათუმის შემოვლითი გზის მშენებლობისათვის (AIIB, Georgia, 2017) და ა.შ.

კაპიტალური დაბანდებაების წახალისების საპირისპიროდ პრაქტიკაში მოქმედებს სხვადასხვა სახისა და დონის შეზღუდვებიც უცხოურ ინვესტი-

ციებზე. იგი მეტწილად წარმოდგენილია არასაბაზრო ეკონომიკის და/ან განვითარებადი ეკონომიკის მეორე ქვეყნებში. ასეთი შეზღუდვები ხშირად ვრცელდება: კერძო საკუთრების დაშვებაზე, მიწის ფლობაზე, ფილიალების გახსნაზე, მოგების და/ან კაპიტალის გატანასა და მათ ვადებზე, უცხოელების მიერ პრივატიზებაზე ან ტენდერებში მონაწილეობაზე, უცხოური კერძო კაპიტალის შემოტანის ან/და გატანის რაოდენობაზე, დაბანდების ადგილებსა და/ან სფეროებზე, უცხოელი კადრების დასაქმებაზე და სხვ. ხდება სპეციალური ლიცენზიების, ნებართვების და სხვა „ბარიერების“ დაწესება (Foreign Direct Investment; NAREIT, 2018). მაგალითად, ბრაზილიაში ფასიანი ქაღალდებიდან მიღებული მოგების გატანა დასაშვებია მხოლოდ რამდენიმე თვის შემდეგ; ჩილეში შესაძლებელია უცხოური კაპიტალის ქვეყნიდან გატანის შეჩერება რამდენიმე წლით; ინდონეზიაში უცხოური ინვესტიციების განხორციელება დასაშვებია მხოლოდ სპეციალიზებულ ფონდებში, რომლებიც შემდგომში თვითონ განკარგავენ კაპიტალური დაბანდებების რეგონულ და დარგობრივ პრიორიტეტებს და სხვ.

საქართველოში **პიხდაპიხმა უცხოუხმა ინვესტიციებმა** 1996-2017 წლების პერიოდში 18.4 მილიარდ დოლარი შეადგინა. ბოლო ათწლეულში ჩადებულ ინვესტიციებში პრიორიტეტული მიმართულებები იყო ტრანსპორტი და კავშირგაბმულობა (22%-ამდე), ენერგეტიკა (11,4%) და დამამუშავებელი მრეწველობა (10,2%) (პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები, 2018).

დღეისათვის არსებობს არაერთი სახელმწიფო, საერთაშორისო და კერძო ორგანიზაცია, რომ-

ლებიც პერიოდულად აქვეყნებენ ინფორმაციას სახელმწიფოებსა და რეგიონებში საინვესტიციო პირობების შესახებ (მსოფლიო ბანკი, საერთაშორისო საფინანსო კორპორაცია, საერთაშორისო სავალუტო ფონდი და სხვ.). ინვესტიციებისა და კრედიტების რისკების შეფასებებს აკეთებენ სარეიტინგო კომპანიები. მათი ინდექსების მიხედვით, საქართველო, ბევრი საშუალო შემოსავლების მქონე ქვეყნის მსგავსად, ფასდება როგორც **რისკიანი (Speculative)** და ექცევა თურქეთსა და რუსეთს შორის (2016-2018 წლების შეფასება) (Country comparison, 2017; Business Environment, 2017; Expropriation and Nationalisation, 2017).

ამრიგად, ბიზნესგარემო და საინვესტიციო კლიმატი არის სამენარმეო საქმიანობის პირობები, რომლებიც შედგება მრავალი ურთიერთდაკავშირებული ფაქტორისაგან, ყალიბდება გარკვეული ტერიტორიის ფარგლებში და ახასიათებს დროში ცვალებადობა. მათი მნიშვნელობიდან გამომდინარე, სისტემატურად ხორციელდება ამ პირობების შეფასება და მონიტორინგი გლობალური, რეგიონული და ცალკეული ქვეყნის მასშტაბით. ასევე აღსანიშნავია, რომ როგორც ბიზნესგარემოს, ისე „საინვესტიციო კლიმატის“ ფორმირებაში გადამწყვეტი როლი ენიჭება მოქმედ რეგულაციებსა და პოლიტიკას. შესაბამისად, სწორი სტრატეგიული მიმართულებების განსაზღვრა და მათი ეკონომიკური სტიმულირება არსებითად განაპირობებს ქვეყნის განვითარებას და მისი მოსახლეობის კეთილდღეობას.

კითხვები:

1. რა სხვაობაა ბიზნესგარემოსა და საინვესტიციო კლიმატის ცნებებს შორის?
2. რა უპირატესობებს და რისკებს შეიცავს თავისუფალი ეკონომიკური ზონა?

დავალება:

1. მოიძიეთ ინფორმაცია და დაახასიათეთ საქართველოში არსებული ერთ-ერთი თავისუფალი ეკონომიკური ზონა.
2. მოცემული ვებგვერდების მეშვეობით მოიძიეთ ინფორმაცია საქართველოში ბიზნესის კეთების შესახებ და შეადარეთ ისინი ერთმანეთს:

The Economist. (2018). All Countries. <http://country.eiu.com/AllCountries.aspx>

2018 Index of Economic Freedom. (2018). About The Index. <https://www.heritage.org/index/about>

The Global Competitiveness Report 2017-2018 (2018). World Economic Forum. <https://www.weforum.org/reports/the-global-competitiveness-report-2017-2018>

გამოყენებული ლიტერატურა:

- აბსანძე თ.**, რა აფერხებს საქართველოში თიზების განვითარებას? *Forbs*, 26.12.2017, ნანახია 2018 წლის 5 ივნისს, <http://forbes.ge/news/3229/ra-aferxebs-Tizebis-ganviTarebas>
- ევროკავშირთან ღრმა და ყოვლისმომცველი თავისუფალი სავაჭრო სივრცის შესახებ შეთანხმება (DCFTA) საქართველოს ეკონომიკის და მდგრადი განვითარების სამინისტრო**, 2018, ნანახია 2018 წლის 5 ივნისს, <http://www.economy.ge/ge/dcfta>
- ნადირაძე ა.**, რამდენად მიზანშეწონილია ინვესტიციების დაცვის ორმხრივი ხელშეკრულებების დადება, 2013, ნანახია 2018 წლის 5 ივნისს, <http://www.transparency.ge/blog/ramdenad-mizanshetsonilia-investitsiebis-datsvis-ormkhrivi-khelshekrulebebis-dadeba?page=1https://>
- პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები**, საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური, 2018, ნანახია 2018 წლის 5 ივნისს, http://www.geostat.ge/?action=page&p_id=2230&lang=geo
- საქართველოს კანონი თავისუფალი ტურისტული ზონების განვითარების ხელშეწყობის შესახებ**, საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე, 2015, ნანახია 2018 წლის 5 ივნისს, <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/1073482>
- საქართველოს კანონი საინფორმაციო ტექნოლოგიური ზონების შესახებ**, საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე, 2012, ნანახია 2018 წლის 5 ივნისს, <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/1152405>
- Active OPIC Projects**, 2018, ნანახია 2018 წლის 10 ივნისს, <https://www.opic.gov/opic-action/active-opic-projects>
- AIIB**, Georgia Sign Loan Agreement for Batumi Bypass Road Project. Asian Infrastructure Investment Bank, June 19, 2017, ნანახია 2018 წლის 5 ივნისს, https://www.aiib.org/en/news-events/news/2017/20170619_001.html
- Business Environment. The World Bank**, August 10, 2017, ნანახია 2018 წლის 5 ივნისს, <http://www.worldbank.org/en/topic/investment-climate/brief/business-environment>
- Country comparison Turkey vs Georgia**, 2017 ნანახია 2018 წლის 10 ივნისს, <https://countryeconomy.com/countries/compare/turkey/georgia>
- Doing Business 2017 Equal Opportunity for All**, A World Bank Group Flagship Report, 2017, ნანახია 2018 წლის 5 ივნისს, <http://www.doingbusiness.org/~media/WBG/DoingBusiness/Documents/Annual-Reports/English/DB17-Report.pdf>
- Doing Business 2018 Reforming to Create Jobs**, A World Bank Group Flagship Report, 2018, ნანახია 2018 წლის 5 ივნისს, <http://www.doingbusiness.org/~media/WBG/DoingBusiness/Documents/Annual-Reports/English/DB2018-Full-Report.pdf>
- Economy RankingsThe World Bank**, 2018, ნანახია 2018 წლის 10 ივნისს, <http://www.doingbusiness.org/rankings>
- Expropriation and Nationalisation. Global Arbitration Review**, 2017, ნანახია 2018 წლის 10 ივნისს, <https://globalarbitrationreview.com/chapter/1142558/expropriation-and-nationalisation>
- Georgia Ranks 7th in the World for Ease of Doing BusinessThe World Bank**, 2019, ნანახია 2018 წლის 10 ივნისს, <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2019/10/24/georgia-ranks-7th-in-the-world-for-ease-of-doing-business-says-latest-world-bank-study>
- Foreign Direct Investment in Developing Countries. IMF**, ნანახია 2018 წლის 10 ივნისს, https://books.google.com.cy/books?id=X4Yeg3CPcEsC&pg=PA31&lpg=PA31&dq=capital+repatriation+regulations+by+countries&source=bl&ots=pZyHGWE45A&sig=fws9dzJnMbGjHS27IpoPj8yjNok&hl=en&sa=X&redir_esc=y#v=onepage&q=capital%20repatriation%20regulations%20by%20countries&f=false
- Free Zones in Georgia. NoMoreTax**, 2018), ნანახია 2018 წლის 10 ივნისს, <http://www.nomoretax.eu/free-zones-georgia/>
- Hualing Group**, 2015, ნანახია 2018 წლის 10 ივნისს, <http://hualing.ge/language/ka/ჰუალინგის-თავისუფალი-ინდ/თბილისის-თავისუფალი-ზონა> 2015, ნანახია 2018 წლის 10 ივნისს, <http://www.tfz.ge/ka/510>
- NAREAIT: Total Return data**, 2018, ნანახია 2018 წლის 10 ივნისს, <https://www.reit.com/investing/reit-basics/reit-financial-benefits/reits-and-investment-performanc>
- Rijvadze T.**, The Investment Laws of Georgia: Key FDI Driver or Irrelevance?. The 3-rd International Academic Conference on Social Sciences. Istanbul, Turkey, 2015, ნანახია 2018 წლის 10 ივნისს, <http://socscienceconf.com/admin/editor/uploads/files/Tornike%20Rijvadze.pdf>